

A Lucidus Kiadó új könyvei

Miskolczy Ambrus:
A felvilágosodás és a liberalizmus között

Budapest, 2007. 129 p.

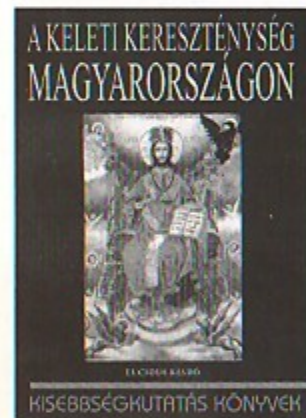
2800 Ft

**Balogh Balázs -
Bodó Barna -
Illyés Zoltán (szerk.):**
**Regionális identitás,
közösségépítés,
szórványgondozás**

Budapest, 2007. 285 p.

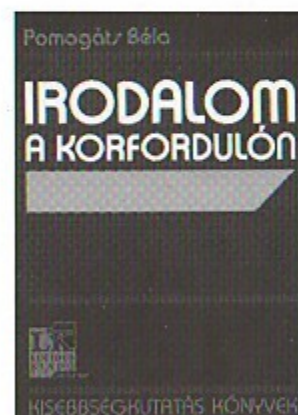
3400 Ft

**Doncsev T.-Szőke L.
(szerk.):**
**A keleti kereszténység
Magyarországon**

Budapest, 2007. 309 p.

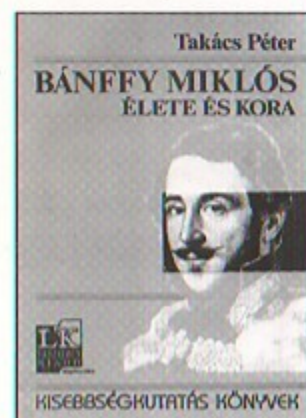
3600 Ft

Pomogáts Béla:
Irodalom a korfordulón

Budapest, 2007. 303 p.

2800 Ft

Takács Péter:
**Bánffy Miklós
világa**

Budapest, 2006. 202 p.

2800 Ft

Szesztay Ádám (szerk.):
Együtt.
**Az 1956-os forradalom és
a határon túli magyarok**

Budapest, 2006. 245 p.

3200 Ft

KISEBBSÉG KUTATÁS

MINORITIES STUDIES AND REVIEWS

16. évfolyam, 2007. évi 2. szám

Alapító és főszerkesztő: *Cholnoky Győző*

Szerkesztőbizottság: *Niederhauser Emil* (elnök), *Pomogáts Béla*, *Miskolczy Ambrus*, *Szarka László*, *Szász Zoltán*, *Tóth Ágnes*, *Doncsev Toso*, *Péntek János*, *Kocsis Károly*, *Tóth Pál Péter*, *Halász Iván*. Kiadja a Lucidus Kiadó, 1192 Budapest, Gomb utca 7. Telefon: 282-2250. Főmunkatárs: *Cholnoky Olga*. Szerkesztőségi titkár: *Vágó Pálné*. Grafikai tervező: *Szabó János*. Nyomdai előkészítés: *Paulus-Publishing Bt.* 1028 Budapest, Községház u. 37. Korrektor: *Papp Zsuzsanna*. Szerkesztőség: 1014 Budapest, Hess András tér 5. fsz. 82-83. Tel./fax: 225-2866. A lap megjelenik negyedévenként. Éves előfizetési ár: 4000 Ft (ÁFÁ-val), külföldön 24 euro+12 euro (postaköltség tengerentúlra), illetve + 8 euro (postaköltség Európába). Lapszámonkénti ár: 1000 Ft. Előfizethető a kiadónál a Monor és Vidéke Takarékszövetkezet 65100118-10025640 számláján. Nyomás és kötés: *Oliton Kft.* 1104 Budapest, Kada utca 149. Felelős vezető: *Balogh Antal*.

Internet: www.lucidus.hu <http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas>

HU ISSN 1215-2684

A lap megjelenését
a Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Válogatásunk kiadványai

Comparative Political Studies (USA)
East European Quarterly (USA)
Études internationales (Franciaország)
Internationale Politik (Németország)
National and Ethnic Minorities
in Hungary (USA)
Osteuropa (Németország)
Perspectives (Csehország)
Politique internationale (Franciaország)
Südosteuropa Mitteilungen (Németország)
TRANS. Internet-Zeitschrift für
Kulturwissenschaften (Németország)

Ethnic Politics in Europe (USA)
Helsinki Monitor (Hollandia)
Minorities within Minorities (Anglia)
Orbis (USA)
La Revue internationale
et strategique (Franciaország)
Südosteuropa (Németország)
Post-Communist-Studies (Anglia)
Weimarer Beiträge (Németország)
Ukraine in Communist and
Défense nationale (Franciaország)

TARTALOM

TANULMÁNYOK

A KISEBBSÉGI MAGYAROK NYELVHASZNÁLATA

- Lanstyák István: A nyelvhelyesség mint nyelvi probléma 199
- Bartha Csilla: A magyar nyelv megőrzésének lehetőségei és
korlátai a Muravidéken egy szociolingvisztikai vizsgálat tükrében 214
- Lovisek Júlia: Pozsony utcaneveinek politikai indíttatású
névváltoztatásai a Szlovák Állam megalakulása idején
és megszűnése után 241
- Beregszászi Anikó-Csernicskó István: A Regionális és
Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája – ukrainai módra 251
- Csiszár Rita: A kétnyelvű családi kommunikáció különböző típusai
a migráns eredetű bécsi magyar diaszpóra és
az alsóőri (Burgenland) őshonos magyar kisebbség körében 262

MŰHELY

- Tátrai Patrik: Az etnikai és vallási identitás földrajzi
vetületei Szlovákiában 290
- Doncsev Toso: Fejezetek a magyarországi bolgár ortodoxia
történetéből. Makszim pátriárka Esztergomban 321

KRITIKA

- Tóth-Czifra András: Nemzeti és etnikai kisebbségek
Magyarországon 1920–2001 328

SZEMLE

NEMZETI TUDAT, NEMZETI ÉS ETNIKAI FOLYAMATOK

- Kelley, Judith G.: Nemzetiségi politikák Európában. (Bosznay Csaba) 340
- Kempf, Olivier: 'Etnikum', avagy egy szó kiüresedett
jelentései (Kakasy Judit) 344
- Lang, Kai-Olaf: Szlovákiai kormányváltás: baloldali populizmus,
nacionalista felhangokkal? (Komáromi Sándor) 347
- Ackerman, Galina: A narancsos forradalom La Pasionariája –
Beszélgetés Julia Timosenkóval (Kakasy Judit) 349
- Aschauer, Wolfgang: Roma-kép és roma-valóság
Délkelet-Európában (Komáromi Sándor) 353
- Igazsággal felülkerekedni az antiszemita sodródáson –
Beszélgetés Alain Finkielkraut filozófussal (Kakasy Judit) 355
- Boniface, Pascal: A francia társadalom és a közel-keleti
konfliktus (Kakasy Judit) 359
- Toktas, Šule: EU-bővítési feltételek és kisebbségvédelem: gondolatok
Törökország nem muszlim kisebbségeiről (Bosznay Csaba) 363
- King-Irani, Laurie: Irak: visszatekintés (Bosznay Csaba) 365
- Rice, Roberta-Lee Van Cott, Donna: Bennszülött néppártok
felemelkedése és teljesítménye Dél-Amerikában (Bosznay Csaba) 367

NEMZETI ÉS NEMZETISÉGI IRODALMAK

- Prutti, Brigitte: Terézia Mora „határ-történetei” és
a transzkulturalitás (Komáromi Sándor) 370
- Hnízdo, Bořivoj: Több nyelv, kevesebb francia? (Bosznay Csaba) 372

KISEBBSÉGEK KULTÚRÁJA

- Shulman, Stephen: Kulturális összevetések és következményei az ukrán nemzeti létre (*Bosznay Csaba*) 375

KISEBBSÉGEK EGYÜTTMŰKÖDÉSE

- Lang, Kai-Olaf: Németország, az EU és a visegrádi csoport, különös tekintettel Szlovákiára (*Komáromi Sándor*) 378

KISEBBSÉGI POLITIKA

- Adam, Rudolf: Demográfia és biztonságpolitika a globalizálódó világban (*Komáromi Sándor*) 382
Hoxhaj, Enver: Az elszakadás politikája Koszovóban (*Bosznay Csaba*) 386
Cessou, Sabine: Bizalmi válság a polderok hazájában (*Kakasy Judit*) 388

KISEBBSÉGI JOG

- Petrova, Dimitrina: Az anti-diszkriminációs törvények alkalmazása és az emberi jogi mozgalmak (*Bosznay Csaba*) 393
Drzewicki, Krysztóf: Soknemzetiségű társadalmak rendfenntartására vonatkozó ajánlások bemutatása – egy új eszköz az EBESZ Nemzeti Kisebbségek Főbiztosa számára (*Bosznay Csaba*) 394
Eisenberg, Avigail–Spinner-Halev, Jeff (ed.): Kisebbségeken belüli kisebbségek (*Bosznay Csaba*) 396

NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK TÖRTÉNETE

- Donaghy, Greg: „Önzetlen szemlélet?” Kanada és a magyar forradalom, 1954–1957 (*Kakasy Judit*) 401

TABLE OF CONTENTS

STUDIES

LANGUAGE USE OF MINORITY HUNGARIANS

- Lanstyák, István: Linguistic Accuracy as a Linguistic Problem 199
Bartha, Csilla: Opportunities and Limits of Hungarian Language in the Mura Area from the Aspect of a Sociolinguistic Study 214
Lovisek, Júlia: Politically Driven Changes of Street Names in Pozsony (Bratislava) During the Formation and After Ceasing of the Slovakian State. 241
Beregszászi, Anikó–Csernicskó, István: European Charta of Regional and Minority Languages – in a Ukrainian Way 251
Csiszár, Rita: Different Types of Dual Language Communication among the Members of the Hungarian Diaspora of Bécs with Migrant Origin and the Indigenous Hungarian Minority in the Alsóőr (Burgenland) Area 262

WORKSHOP

- Tátrai, Patrik: Geographical Aspects of Ethnic and Religious Identity in Slovakia 290
Doncsev, Toso: Chapters from the History of Bulgarian Orthodoxy in Hungary: Patriarch Maxim in Esztergom 321

CRITIQUE

- Tóth-Czifra, András: National and Ethnic Minorities in Hungary 1920–2001 328

REVIEW

NATIONAL IDENTITY, NATIONAL AND ETHNIC PROCESSES

- Kelley, Judith G.: Ethnic Politics in Europe, The Power of Norms and Incentives. (*Bosznay Csaba*) 340
Kempf, Olivier: 'Ethnicity', or Deflated Meanings of a Word (*Kakasy Judit*) 344
Lang, Kai-Olaf: Slovakian Government-Change: Leftist Populism with Nationalist Tones? (*Komáromi Sándor*) 347
Ackerman, Galina: La Pasionaria of the Orange Revolution – Conversation with Julia Timosenko (*Kakasy Judit*) 349
Aschauer, Wolfgang: Roma-Image and Reality in Southeastern Europe (*Komáromi Sándor*) 353
To Overcome the Anti-Semite Drifting with Justice – Conversation with Philosopher Alain Finkielkraut (*Kakasy Judit*) 355
Boniface, Pascal: French Society and Near-East Conflict (*Kakasy Judit*) 359
Toktas, Sule: EU Enlargement Conditions and Minority Protection: a Reflection on Turkey's Non-Muslim Minorities (*Bosznay Csaba*) 363
King-Irani, Laurie: A Look Back in Orbis (*Bosznay Csaba*) 365
Rice, Roberta–Lee Van Cott, Donna: The Emergence and Performance of Indigenous Peoples' Parties in South America. A Subnational Statistical Analysis (*Bosznay Csaba*) 367

don, hatékonyabban is lehet ápolni. A nagyobb városok külső negyedeiben, pedig bőven nyílik lehetőség a tiszteletnek ilyen módon való kifejezésére” (Lanstyák 1998:107).

Az, hogy Pozsony történelmi központjában van *Štúr utca* és pár száz méterre tőle *Štúr tér* is, elég kifejező bizonyítéka az utcanevekre ható politikumnak. Mintha „már nem is az volna az igazán fontos, hogy az utcának neve legyen, hanem az, hogy egy bizonyos személyiség »utcat kapjon«” (Lanstyák 1998:106). Ez az idézet érvénytálló, mivel rámutat a politikum utcanevekre való hatására, ami jellemző volt a mesterséges utcanévadás összes történelmi korszakára. Azonban ezek a hatások a korszakra jellemző politikai „klíma” szerint hol erősebben, hol gyengébben jutottak kifejezésre.

Pozsony utcaneveire azonban nemcsak a politikai és ideológiai változások hatottak, hanem meghatározó szerepe volt az 1919 utáni összes történelmi korszakban annak is, amit Ľubomír Lipták szlovák történész úgy határozott meg, hogy az utcanevekben ki kell hangsúlyozni a szlovák elemet. Ez a fajta kihangsúlyozás azonban a magyar nemzeti múltra és államiságra emlékeztető utcanevek teljes felszámolásához vezetett. Mintha ezzel ki akarták volna törölni Pozsony történelmének és kialakulásának ezt a meghatározó részét.

Ha már ez megtörténhetett a hivatalos utcanévadási folyamatokban, akkor legalább azon kell fáradoznunk, hogy ezek az ismeretek és történelmi adatok ne tűnjenek el a feledés homályában, hogy minél átfogóbban fel legyenek dolgozva, és meg legyenek örökítve a jelen és a későbbi korok számára.

Felhasznált irodalom

- Hanák, Jozef: *Obsadenie Bratislavy*, Albert Marenčin Kiadó, Bratislava, 2004.
- Horváth, Vladimír: *Bratislavský topografický lexikon*, Tatran Kiadó, Bratislava, 1990.
- Kálmán, Béla: *A nevek világa*, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1989.
- Lanstyák, István: *Utcanevek a múlt időben*. Nyelvünkben – otthon, Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 1998.
- Ortvay, Tivadar: Pozsony város utcái és terei. A város története utca- és térnevekben. Pozsony 1905, Püski-Regio Kiadó, Budapest, 1905/1991.

Beregszászi Anikó – Csernicskó István

A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája – ukrajnai módra

European Charta of Regional and Minority Languages – in a Ukrainian Way

The issue of minority language use in Ukraine is very much politicised because of Russian language and is a controversial of internal political conflicts, which does not ease settling the issue of minority languages' status. It has to be acknowledged that the Ukrainian State makes efforts to implement international norms and has avoided serious national, ethnic conflicts unlike other former Soviet States.

Ukrajna Európa Tanácsi felvételének egyik feltétele volt *A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája* ratifikációja. Ám ahogyan az ország európai integrációjának minden vonatkozása, e dokumentum ukrajnai ratifikációja és alkalmazása is meglehetősen sajátos.

Noha Ukrajna már 1996. május 2-án Strasbourgban aláírta *A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját*, a csatlakozott államok számára szinte teljes szabad kezlet biztosító dokumentum Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa általi ratifikációjára csak három évvel később, 1999. december 24-én, az Európa Tanács végső határidejének lejártá előtt egy héttel került sor.

A Karta ratifikációjáról szóló 1350-XIV. számú 1999-es törvény¹ a következő kisebbségi közösségek nyelveire terjeszti ki a Karta Ukrajna által vállalt rendelkezéseit: orosz, zsidó, belorusz, moldáv, román, krími tatár, bolgár, lengyel, magyar, görög, német, gagauz és szlovák (2. pont). A törvény három fokozatban határozza meg, milyen jogok illetik meg az egyes nyelvek beszélőit. Más-más vállalások érvényesek azokon a közigazgatási egységeken belül, ahol:

- a) az adott kisebbségi közösség aránya meghaladja a 20%-ot (2.1. pont);
- b) 10 és 20% közötti (2.2. pont);
- c) illetve azokon az adminisztratív-közigazgatási területeken belül, ahol a kisebbségiek aránya jelentős, de nem éri el a 10%-ot (2.3. pont).

A Karta hatálybalépését azonban 2000. július 12-i határozatával (a ratifikáció ügyrendi hibáira hivatkozva; lásd az Alkotmánybíróság 9-III/2000 számú határozatát a <http://alpha.rada.kiev.ua> honlapon) felfüggesztette. Vagyis hiába vállalt viszonylag széles jogköröket Ukraj-

¹ A Karta ratifikálásáról szóló 1999. évi törvény szövegét az írás végén közöljük. A Karta 1999-es verziójáról lásd Tóth 2002: 126.

na a Karta ratifikálásával, annak életbelépésére, gyakorlati alkalmazására már nem kerülhetett sor.

2000 óta Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa elé számos, a Karta ratifikálására vonatkozó újabb törvényjavaslat került (a tervezeteket lásd az ukrán parlament honlapján: <http://alpha.rada.kiev.ua>). Ezek közül az egyiket 2003-ban végre elfogadta a Legfelsőbb Tanács, és 2003. május 15-én Kucsma köztársasági elnök aláírásával hatályba is lépett.

Az N 802-IV. számú törvény² már sokkal szűkebb jogokat határoz meg a törvény hatálya alá eső 13 nyelv (belorusz, bolgár, gagauz, görög, zsidó, krími tatár, moldáv, német, lengyel, orosz, román, szlovák és magyar) beszélői számára, mint az előző változat. Szó sincs például a törvényben arról, hogy mely közigazgatási egységeken belül alkalmazandók a Karta Ukrajna által vállalt és a törvényben megnevezett rendelkezései, hány százalékos arányt kell elérnie az adott régió belül az egyes kisebbségeknek. Azaz: az előző törvénnyel ellentétben a 2003-as verzió azonosan kezeli a 13, egyébként egymástól jelentős mértékben különböző helyzetben lévő kisebbségi közösséget és azok nyelveit. Továbbá azzal, hogy nem nevezi meg, minimálisan milyen arányt kell elérnie ahhoz egy kisebbségi közösségnek egy adott adminisztratív területen belül, hogy a Karta rendelkezései alkalmazandók legyenek, az állam nyitva hagyja annak a lehetőségét, hogy az ajánlások gyakorlati alkalmazása során arra hivatkozzon, hogy a kisebbségi nyelveket használók száma nem indokolja az intézkedés bevezetését, nem volt megfelelő igény a végrehajtására stb. Feltűnő ugyanakkor az is, hogy a fentiek ellenére a Karta 2003-ban ratifikált változatában kevesebbet vállal az ország, mint 1999-ben (a Karta 1999-ben és 2003-ban ratifikált változata közötti eltéréseket elemzi Beregszászi–Cserniczkó 2004).

13, egymástól jelentős mértékben különböző helyzetű közösségre és azok nyelvére terjed ki a törvény. Valamennyi közösséget és nyelvet azonosan kezel tehát Ukrajna, figyelmen kívül hagyva, hogy egészen más nyelvi, nyelvhasználati igényei vannak például a teljes nyelvcsere küszöbén álló ukrainai görögöknek, lengyeleknek, beloruszoknak és a kiterjedt anyanyelvi intézményhálózattal rendelkező oroszoknak, románoknak, magyaroknak.

Számos vitát váltott ki a törvény parlamenti vitája során, hogy mely nyelvekre terjeszti ki Ukrajna a Karta hatályát. Többen elneveztek például, hogy az orosz szerepeljen a védelemre szoruló nyelvek között, miközben a UNESCO veszélyeztetett és kihalóban lévő

² A törvény szövegét az írás végén közöljük.

nyelvek listáján szereplő ukrainai nyelvek közül csak a gagauz és a krími tatár került be a listába; ám például a kihalás szélén álló karaim és a krymchak nem.³ Érdekes továbbá, hogy a 13 érintett nyelv között szerepel a zsidó nyelv (azaz nem a héber vagy a jiddis), valamint hogy külön tesz említést a törvény a moldáv és a román nyelvről, miközben Moldávia a románt tekinti saját államnyelvének, azaz elvileg a moldáv és a román nem két különálló nyelv.⁴

A Kartával kapcsolatban említést érdemel továbbá, hogy a Karta által használt terminológia és fogalmi keret nem egyeztethető össze az ukrainai jogban ismert fogalmakkal. Ukrajnában jogilag nem ismert például a „regionális vagy kisebbségi nyelv”, a „regionális vagy kisebbségi nyelv használatának területe”, a „területhez nem köthető nyelv” fogalma; Ukrajna törvényeiben csak az „államnyelv” és a „nemzeti kisebbségek nyelve” fogalmakat használja (lásd Tóth 2002: 115–116, 121, 123, 124, 129).⁵

Nézzük konkrétan, mit vállal Ukrajna a Karta ajánlásai közül! Az ország vállalja, hogy a Karta I., II., IV. és V. Részét teljes egészében alkalmazza, kivéve a II. Rész 7. Cikkének 5. pontját, amely a Karta rendelkezéseinek a területhez nem köthető nyelvekre való kiterjesztésére vonatkozik. Így például a cigányok, illetve a cigány nyelv nem kerül a Karta hatálya alá, bár a csaknem 48 ezres ukrainai cigány közösség közel 45%-a a cigány nyelv valamely változatát tekinti anyanyelvének (lásd 1.1.).

A Karta III. részéből, amely a konkrét vállalásokat tartalmazza, mint már említettük, sokkal „óvatosabban” válogat Ukrajna, mint tette azt 1999-ben.

A 8. Cikk az oktatásügyről szól. Ezen belül csak azok számára teszi lehetővé Ukrajna az anyanyelvi oktatást az oktatási folyamat különböző szintjein, akiknek a családja ezt kívánja, és létszámuk elegendőnek bizonyul, illetőleg a felsőoktatási intézmények esetén „bátorítják és/vagy engedélyezik a regionális vagy kisebbségi nyelveken folyó egyetemi oktatást, vagy egyéb felsőoktatási intézményekben történő tanulást, vagy megteremtik a feltételeket, hogy e nyelveket mint egyetemi vagy felsőoktatási tárgyat tanulhassák”. Amíg tehát

³ A karaimok száma a 2001. évi népszámlálás adatai szerint 1196 fő (közülük 24-nek anyanyelve a karaim), a krymchak nemzetiségűek száma 406 (21-en vallották anyanyelvüknek a krymchak nyelvet). Forrás:

<http://www.uncpd.kiev.ua/ucpr/ukr/stat/census/01/03.pdf>. A két kis közösségről lásd: http://en.wikipedia.org/wiki/Crimean_Karaites;

http://en.wikipedia.org/wiki/Karaim_language; <http://en.wikipedia.org/wiki/Krymchak>.

⁴ Lásd Visnik Ethnopolitiki a 10, 1–15. augusztus 2004.

<http://www.uncpd.kiev.ua/ucpr/ukr/buletten/10.php>

⁵ Erről bővebben lásd: Visnik Ethnopolitiki a 10, 1–15. augusztus 2004.

<http://www.uncpd.kiev.ua/ucpr/ukr/buletten/10.php>.

1999-ben például azokon területeken, ahol a kisebbségi nyelv beszélői 20% fölötti arányban élnek, azt vállalta Ukrajna, hogy számukra elérhetővé teszik az iskola-előkészítő, az általános és középiskolai, valamint szakközépiskolai oktatást és az egyetemi és más felsőoktatási képzést, addig 2003-ban már csak azok számára lehetséges mindez, akiknek családja ezt kéri, és számuk elegendő ehhez.

Az igazságszolgáltatásban mindössze azt vállalja az állam, hogy a törvény hatálya alá eső nyelveken készült és benyújtott írásokat, bizonyítékokat, jogi okmányokat nem minősíti pusztán azért érvénytelennek, mert azok regionális vagy kisebbségi nyelven készültek.

Rendkívül szembevetendő a Karta 1999-ben és 2003-ban ratifikált változata közötti különbség a közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek munkájának nyelvéről szóló 10. Cikk esetében. Az első változatban még azt vállalta a dokumentumot aláíró ország, hogy gondoskodik arról, hogy a kisebbségek által legalább 20%-ban lakott területeken a közigazgatási hatóságok használják a regionális vagy kisebbségi nyelveket, illetve hogy a tisztviselők ezeket a nyelveket használják a kisebbségi polgárokkal való érintkezésben, valamint a nemzetiségiek ezeken a nyelveken szóbeli és írásbeli kérvényeket nyújthassanak be, és anyanyelvükön kaphassanak választ. 2003-ban ellenben már csak azt, hogy megengedi és/vagy bátorítja a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát a regionális vagy helyi közigazgatásban. Joga van ahhoz is a helyi önkormányzatoknak, hogy a hivatalos dokumentumokat a kisebbség nyelvén is közlétegyék, és hogy a vitákban a helyi nyelveket is használják.

A tömegtájékoztatási eszközök nyelvéről szóló 11. Cikkben Ukrajna arra vállal kötelezettséget, hogy bátorítja vagy megkönnyíti a regionális és kisebbségi nyelvek bekerülését a médiumokba, illetve hogy nem akadályozzák az ilyen nyelvű adásokhoz, sajtótermékekhez való hozzáférést, beleértve a külföldi médiumok közvetítette anyagokat is.

A 12. Cikk a kultúrára vonatkozik. Ebben a részben vállalja a legtöbbet az állam a felkínált lehetőségek közül.

Sokkal kevesebbet engedélyez viszont a 13. Cikkben, amely a gazdasági és társadalmi élet nyelvhasználatáról rendelkezik. Tulajdonképpen csak arra nézvést kötelezi el magát az állam (természetesen a megszokott tompító formulák megtartása mellett, mint pl. „az ésszerűen lehetséges mértékben”), hogy a közvetlen ellenőrzése alá tartozó gazdasági és társadalmi szektorokban bátorítja a kisebbségi nyelvek használatát. Lényeges vállalás ugyanakkor, hogy a kórházakban, nyugdíjas-otthonokban lehetőséget biztosítanak a gondozásra szoruló kisebbségieknek arra, hogy anyanyelvükön fogadják és kezeljék őket (13. Cikk, 2. pont c bekezdése).

A III. Rész utolsó, 14. Cikkében a határokon átnyúló cserekapcsolatról esik szó, és ennek a cikknek a végrehajtását teljes egészében vállalta Ukrajna.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy *A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája* Ukrajna által 1999-ben és 2003-ban ratifikált változata között lényegi különbségek vannak: az utóbbi verzióban sokkal szűkebb mértékben kötelezi el magát az állam a területén élő kisebbségi nyelvek védelme terén. Azzal pedig, hogy nem nevesíti expliciten, milyen körülmények között, mely feltételek teljesülése esetén alkalmazandók a vállalások, meghagyja a lehetőséget a vállalt kötelezettségek teljes szabotálására. Az is eltérés a két változat között, hogy az 1999-es verzió az adott nemzetiség egy-egy adminisztratív egységen belüli részarányához kötötte az egyes pontok alkalmazását, s ezzel különbséget tett a különböző helyzetben lévő kisebbségek között, az újonnan elfogadott változat egységesen kezeli az ország területén élő kisebbségeket, függetlenül azok helyzetétől és igényeitől.

A bemutatott dokumentumok mellett számos nemzetiségi és nyelvtörvény tervezete került a parlament elé (Semyorkina 2004: 186). Többek között elkészült Az állami nyelvpolitikai koncepció tervezete is, amelynek fő célja az ukránnak mint államnyelvnek a megerősítése főként az ország keleti és déli régióiban.⁶ A tervezet érdekessége, hogy javaslatot tartalmaz *A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája* ukrainai ratifikációjáról szóló törvény módosítására. A módosítás lényege, hogy Ukrajna keleti és déli régióiban a Karta az ukrán nyelvet védelmezze az oroszal szemben.

A Kartára való hivatkozással 2006-ban több dél- és kelet-ukrainai önkormányzat (Harkiv, Szevasztopol, Mikolajiv és Dnyipropetrovszk város, Donyeck és Luhanszk megye önkormányzata) fogadott el olyan határozatot, mely szerint a közigazgatási egységen belül az ukrán mellett az orosz is egyenrangúan használható a hivatali életben, azaz az orosz nyelv regionális nyelvi státusú.⁷ Viktor Juscenko államelnök és az igazságügyminisztérium azonban (egyébként az Alkotmánybíróság megkérdése nélkül) alkotmányellenesnek, s ezzel semmisnek nyilvánította ezeket a határozatokat. Az ügy kísérteties hasonlóságokat mutat a tíz évvel ezelőtti eseményekhez: 1996-ban és 1997-ben a kelet-uk-

⁶ A koncepció, illetve a Karta ukrainai alkalmazása témakörében vitákat rendeztek országsszerte. Az egyik ilyen vitán elhangzott előadások gyűjteménye Belej szerk. 2006.

⁷ Erről bővebben lásd: Radio Svoboda 18.05.2006, 01.06.2006., 03.06.2006., 05.07. 2006. (<http://www.RadioSvoboda.org>).

rajnai nagyvárosok szintén hasonló döntést hoztak, ám akkor Leonyid Kucsma köztársasági elnök döntött úgy, hogy mindez nem egyeztethető össze az alaptörvénnyel (vö. Csernicskó 1998: 150–151).

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a Karta és annak ukrain alkalmazása illeszkedik az ukrán állam jogalkalmazási gyakorlatához. Az ukrainai kisebbségvédelmi, ill. a kisebbségi nyelvek használatát szabályozó dokumentumok az 1990-es évek közepétől fokozatosan kezdenek illeszkedni a hasonló nemzetközi egyezmények szövegéhez. Ezen jogharmonizáció egyik fontos lépése volt *A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának* ratifikációja. Az ukrainai kisebbségi nyelvek használatát szabályozó dokumentumok – a nemzetközi egyezményekhez, például épp a Kartához hasonlóan – gyakran burkoltan, homályosan fogalmaznak, nehezítve ezzel a rendelkezések alkalmazását. A nyelvek használatára vonatkozó törvények szövegében előforduló egyes fogalmak meghatározása hiányzik az ukrainai jogalkalmazásból, vagy értelmezésükre több, egymással gyakran ellentétes lehetőség is kínálkozik. Ukrajnában a kihalóban lévő vagy veszélyeztetett nyelvek védelméről egyetlen dokumentum sem gondoskodik (lásd *А́ні́ця І́ншійс́ько́го а́ [latinbetűs átírását kérem]* 22. 2004. február 11–28. <http://www.uncpd.kiev.ua/ucipr/ukr/buleten/22.php>). Sajátos, hogy az éppen e célból létrejött Karta Ukrajna által ratifikált változatai sem biztosítanak védelmet az országban használatos veszélyeztetett nyelveknek.

A nyelvek használatára vonatkozó jogrendben (többek közt a Kartában) deklarált jogok és a mindennapi gyakorlat között gyakran ellentét van: a jogok egy része érvényesíthetetlen.

A kisebbségek és a kisebbségi nyelvek használatának kérdése Ukrajnában az orosz nyelv miatt erősen átpolitizált, és ezért a belpolitikai csatározások egyik kedvelt témája. Ez pedig nem kedvez annak, hogy rendezni lehessen a kisebbségi nyelvek helyzetét. Ukrajna kisebbségi és nyelvpolitikájának gyakorlati alkalmazását az ukrán és az orosz nyelv párharca, konkurenciája határozza meg.

Mindent egybevetve azonban az ukrainai kisebbségi és nyelvpolitika sikereként könyvelhetjük el, hogy az állam törekszik a nemzetközi normák hazai alkalmazására, és hogy a posztszovjet érdekszféra számos térségétől eltérően Ukrajna elkerülte a súlyos és véres nemzetiségi és nyelvi konfliktusokat. Reméljük, hogy az ukrainai politikai elit és a társadalom hamarosan ráébred az ország nemzetiségi, nyelvi, vallási és kulturális sokszínűségének értékeire, és ez az állami politika elméleti és gyakorlati vonatkozásaiban is hamarosan tükröződni fog.

Irodalom

- Belej, L. szerk. 2006. *Realizacija v Zakarpatszkij oblasztyi derzsavnojji movnoji politiki ta osznovnih polozseny Evropejszkoji hartijji regionalynih mov abo mov mensin*. Uzshorod: Lira.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2003. Die Möglichkeiten des Gebrauchs der ungarischen Sprache in der Karpatoukraine de jure und de facto. In: Hrsg. Ferenc Glatz, *Begegnungen 21.: Die Sprache und die kleinen Nationen Ostmitteleuropas*, 101–117. p. Budapest: Europa Institut Budapest.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2004. Az anyanyelvet nem megőrizni, hanem használni kell! A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája és a kárpátaljai magyarság. In: Beregszászi Anikó és Csernicskó István: *...itt mennyit ér a szó? Írók a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*, 24–34. Ungvár: PoliPrint.
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó István 2002. A nyelvek helyzetére vonatkozó dokumentumok Ukrajnában. In: Kontra Miklós és Hattyár Helga szerk. *Magyarok és nyelvtörvények*, 11–23. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Csernicskó István 2005. Hungarian in Ukraine. In: Anna Fenyvesi ed., *Hungarian Language Contact Outside Hungary. Studies on Hungarian as a minority language*, 89–131. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Csernicskó István 2006. Az ukrán–orosz nyelvi háború és a kárpátaljai magyarság. *Kisebbségkutatás* 2006/4: 764–769.
- Csernicskó István szerk. 2003. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Semyorkina, O. 2004. Doszlidzsennya csinnoho zakonodavszta Ukrajini u szferi zapezpecsannya prav nacionalynih mensin ta narogyiv. In: Tischenko, Ju. ed., *Aktualnyi pitannya vitcsiznyanoji etnopolitiki: sljahi modernizaciji, vrahuvannya mizsnarodnoho doszvidu*, 169–187. Kijev: Ukrajinszkij nezalezsnij centr politicsnih doszlidzsenny.
- Tóth Mihály 2002. *Mizsnarodno-pravovij zahiszt nacionalynih mensin (tendenciji szucsasznoho rozvitku)*. Uzshorod: Informacijno-vidavnicse agensztvo „IVA”.

Koncepcija derzsavnoji movnoji politiki v Ukrainyi. Kijev: Nacionalna komisziya zi zmicnennya demokratyiji ta utverdzsennya verhoven-sztva prava, 2006.

<http://www.kharkivoda.gov.ua/politika/show.php?page=6386>

Mellékletek:

Ukrajna törvénye

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája (1992) ratifikációjáról⁸

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának határozata értelmében:

az Ukrajna által 1996. május 2-án Strasbourgban aláírt *A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját* (1992, a továbbiakban Karta) az alábbi kötelezettségekkel ratifikálja:

1. Ukrajna kötelezettséget vállal a Karta I., II., IV. és V. Részének betartására.

2. A III. Részben található a következő nemzetiségek nyelveire vonatkoznak: oroszok, zsidók, beloruszok, moldávok, románok, krími tatárok, bolgárok, lengyelek, magyarok, görögök, németek, gagauzok, szlovákok, az alábbiak szerint:

2.1. A jelen törvény 2. pontjában megnevezett nemzetiségek nyelveire, amennyiben az adott nemzetiséghez tartozó személyek kompakt tömbben élnek, és arányuk egy adott adminisztratív-területi egységen belül meghaladja a 20 százalékot, a Karta következő pontjai és alpontjai vonatkoznak:

a 8. Cikkből:

az 1. pont a (i), a (ii), a (iii), b (i), b (ii), b (iii), c (i), c (ii), c (iii), d (i), d (ii), d (iii), e (i), e (ii), f (i), f (ii), g, h, i alpontjai, a 2. pont;

a 9. Cikkből:

az 1. pont a (ii), a (iii), b (ii), b (iii), c (ii), c (iii) alpontjai, a 2. pont c alpontja, a 3. pont;

a 10. Cikkből:

az 1. pont a (i), a (ii), a (iii), c alpontjai, a 2. pont a, b, d, e, f alpontjai, a 3. pont a, b, c alpontjai, a 4. pont c alpontja, 5. pont;

a 11. Cikkből:

az 1. pont a (ii), a (iii), b (ii), c (ii), d, e (i), e (ii), g alpontjai, a 2. és 3. pont;

a 12. Cikkből:

⁸ Saját, nem hivatalos fordításunk. A törvény alkalmazását az Alkotmánybíróság 2000. július 12-i 9-rp/2000 számú határozatával a ratifikáció ügyrendi hibáira hivatkozva felfüggesztette.

az 1. pont a, b, c, d, f, g alpontjai, a 2. és 3. pont;

a 13. Cikkből:

az 1. pont a, b, c, d alpontjai, a 2. pont b, c alpontjai;

a 14. Cikkből:

az a és b alpontok.

2.2. A jelen törvény 2. pontjában megnevezett nemzetiségek nyelveire, amennyiben az adott nemzetiséghez tartozó személyek kompakt tömbben élnek, és arányuk egy adott adminisztratív-területi egységen belül meghaladja a 10 százalékot, a Karta következő pontjai és alpontjai vonatkoznak:

a 8. Cikkből:

az 1. pont a (ii), a (iii), b (ii), b (iii), b (iv), c (ii), c (iii), d (ii), d (iii), e (ii), e (iii), f (ii), g, h alpontjai, a 2. pont;

a 9. Cikkből:

az 1. pont a (ii), a (iii), b (ii), c (ii), c (iii) alpontjai, a 2. pont c alpontja;

a 10. Cikkből:

az 1. pont a (iii), a (iv) alpontjai, a 2. pont b, d, e, f, g alpontjai, a 3. pont b, c alpontjai, a 4. pont c alpontja, 5. pont;

a 11. Cikkből:

az 1. pont a (ii), a (iii), b (ii), c (ii), e (ii), g alpontjai, a 3. pont;

a 12. Cikkből:

az 1. pont a, b, c, d, f, g alpontjai, a 2. és 3. pont;

a 13. Cikkből:

az 1. pont b alpontja, a 2. pont c alpontja;

a 14. Cikkből:

a b alpont.

2.3. Azon adminisztratív-területi egységeken belül, ahol az adott nemzetiségi nyelvet használók aránya jelentős, de nem éri el a jelen törvény 2.1. és 2.2. alpontjaiban meghatározott arányt, ésszerű lehetőségek között, nyelveikre a Karta következő pontjai és alpontjai vonatkozhatnak:

a 8. Cikkből:

az 1. pont a (iii), a (iv), b (iv), c (iii), c (iv), d (iii), e (iii), f (iii), g, h alpontjai, a 2. pont;

a 9. Cikkből:

az 1. pont a (iii), a (iv), b (iii), c (iii) alpontjai, a 2. pont c alpontja;

a 10. Cikkből:

az 1. pont a (iv), a (v) alpontjai, a 2. pont b, e, f, g alpontjai, a 3. pont c alpontja, a 4. pont c alpontja, 5. pont;

a 11. Cikkből:

az 1. pont a (iii), b (ii), e (ii) alpontjai;

a 12. Cikkből:

az 1. pont a, b, c, d, f, g, h alpontjai, a 2. és 3. pont;

a 13. Cikkből:

az 1. pont b alpontja;

a 14. Cikkből:

a b alpont.

3. Amennyiben a területükön a jelen törvény 2.1. és 2.2. alpontjában meghatározott arányban élnek a törvény hatálya alá eső nemzetiiségek, illetve ha ehhez rendelkezésre állnak az anyagi források, a Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa és a helyi önkormányzati szervek a jelen törvényben foglaltaknál kedvezőbb feltételeket is teremthetnek a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatához.

4. A Karta 7. Cikke 2. pontjában foglaltak alkalmazása során azok a lépések, amelyek az ukrán mint államnyelv használatának a társadalmi élet valamennyi területén való megszilárdítására, fejlesztésére vonatkoznak Ukrajna egész területén, nem tekinthetők olyanoknak, mint amelyek akadályozzák vagy fenyegetik az orosz nyelv vagy más nemzeti kisebbségek nyelveinek megőrzését vagy fejlődését.

5. A Karta rendelkezéseinek végrehajtása során megengedhetlen azon oktatási, kulturális és egyéb intézmények hálózatának csökkentése, amelyekben a kisebbségi nyelveket is használják.

6. A 7. Cikk 5. pontja Ukrajnában ideiglenesen nem kerül alkalmazásra.

7. Jelen törvény kihirdetése napjától lép hatályba.

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának elnöke, O. Tkacsenko

Kijev, 1999. december 24.

N 1350-XIV

Ukrajna törvénye

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája ratifikációjáról⁹

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának határozata:

1. Az Ukrajna által 1996. május 2-án Strasbourgban aláírt A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját (a továbbiakban Karta) ratifikálja.

2. A Karta rendelkezései Ukrajna következő nemzetiségeinek nyelveire vonatkoznak: belorusz, bolgár, görög, gagauz, zsidó, krími tatár, moldáv, német, lengyel, orosz, román, szlovák és magyar.

⁹ Saját, nem hivatalos fordításunk.

3. Ukrajna kötelezettséget vállal a Karta I., II., IV. és V. Részének betartására, kivéve a II. Rész 7. Cikkének 5. pontját

4. Valamennyi, a jelen törvény 2. pontjában megnevezett nyelvre alkalmazandók a Karta III. Részének 8–14. pontjai közül az alábbi alpontok:

a) a 8. Cikk 1. pontjának a (iii), b (iv), c (iv), e (iii), f (iii), g, h, i alpontjai, valamint a 2. pontja;

b) a 9. Cikk 1. pontjának a (iii), b (iii), c (iii) alpontja, a 2. pont c alpontja és a 3. pontja;

c) a 10. Cikk 2. pontjának a, c, d, e, f, g alpontja, a 4. pont c alpontja;

d) a 11. Cikk 1. pontjának a (iii), b (ii), c (ii), d, e (i), g alpontja, a 2. és 3. pontja;

e) a 12. Cikk 1. pontjának a, b, c, d, f, g alpontja, valamint a 2. és 3. pontja;

f) a 13. Cikk 1. pontjának b és c alpontja;

g) a 14. Cikk a és b alpontja.

5. A Karta rendelkezéseinek alkalmazása során azok a lépések, amelyek az ukrán mint államnyelv használatának a társadalmi élet valamennyi területén való megszilárdítására, fejlesztésére vonatkoznak Ukrajna egész területén, nem tekinthetők olyanoknak, mint amelyek akadályozzák vagy fenyegetik azon nemzeti kisebbségek nyelveinek megőrzését vagy fejlődését, amelyekre a jelen törvény 2. pontja értelmében a Karta rendelkezései kiterjednek.

6. Jelen törvény kihirdetése napján lép hatályba.

Ukrajna elnöke, L. Kucsma

Kijev, 2003. május 15.

N 802-IV